

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Осюхіної Марини Олександрівни

**«Медіа- та інформаційна грамотність як
складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів
(національна концепція у контексті світового досвіду)»**

на здобуття наукового ступеня кандидата наук

із соціальних комунікацій зі спеціальності

27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується розвитком і посиленням впливу засобів масової комунікації, які формують глобальний інформаційний простір і перетворились у невід’ємний компонент професійного та особистого життя кожного члена суспільства. Технології комунікації дозволяють тиражувати інформаційний продукт у гігантських масштабах, що ставить перед реципієнтом нові виклики: швидко систематизувати інформацію та визначати її цінність. У цьому контексті особливого значення набуває підвищення медійної грамотності особистості, завдяки якій вона здобуває інформаційну свободу, здатна адекватно сприймати потоки інформації, формувати свою інформаційну культуру – можливість відбирати інформацію, необхідну для життя, розвитку та професійної діяльності, висловлювати свої погляди щодо тих або інших явищ і подій, передавати її іншим людям, зрозуміти закономірності масової комунікації, адаптуватися до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різної інформації, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, опановувати способи комунікації за допомогою технічних засобів. Попри те, що ця проблема розглядається в різних наукових площинах, зокрема через філософське осмислення медіаосвітньої діяльності, психологічний аспект впливу медіа на особистість, концепції, моделі медіаосвіти, звернення Марини Осюхіної до проблеми медійної та інформаційної грамотності як складової сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів є *актуальним* і своєчасним. Бо не дуже приємно визнавати, що на державному рівні, при активному намаганні української наукової спільноти та громадських організацій розробляти свої напрямки у

сфері медійної освіти, програма не діє на повну силу. Після Концепції впровадження медіаосвіти в Україні на часі комплексна державна Програма, що має охопити усі вікові категорії дітей, молодь, доросле населення і бути зведена в ранг державної освітньої політики. Багато зарубіжних країн давно зрозуміли важливість проблеми і мають вагомні набутки в теоретичному осмисленні та практичному застосуванні. Тому доречним є справедливе твердження дисертантки, щоб «все населення (у тому числі доросле) було охоплене медіаосвітнім рухом, Україна має використати найбільш успішні світові практики та, адаптувавши їх з урахуванням національної специфіки, впровадити їх, спробувавши наздогнати світові тенденції» (Д., с.20). Цю тезу можна вважати повчальною та застережливою від безлічі суспільно значимих помилок у контексті сучасних освітніх проблем України та намагатися, як у багатьох європейських країнах, впровадити системне функціонування медіаосвіти, зробити її невід'ємною частиною, з одного боку, загальноосвітньої підготовки молоді, з другого – масових інформаційних процесів.

Проблематика дисертації пов'язана з комплексною науковою темою кафедри масової та міжнародної комунікації факультету систем і засобів масової комунікації Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара «Сучасний стан теорії та практики масової комунікації в Україні та за її межами» № ФСЗМК – 36-04, затвердженої вченою радою факультету (протокол №4 від 28.11.2006) і погодженої з науково-технічною радою університету.

Дослідження є досить вдалою спробою окреслити суспільну значимість проблеми медіа- та інформаційної грамотності населення України у контексті світового досвіду як складової сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів. Важливою його складовою є узагальнення підходів до визначення ключових понять медіаосвітньої тематики та особливостей сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів, з'ясування стану формальної та неформальної медіаосвіти в Україні, аналіз існуючих концепцій медіаосвіти з урахуванням актуальних інформаційно-комунікаційних реалій, виявлення форми існування

медіаосвітньої складової в загальноукраїнських та регіональних засобах масової інформації (телебачення, друковані ЗМІ, радіо, он-лайн видання), окреслення концептуальних засад журналістської моделі медіаосвіти в Україні з урахуванням світового досвіду та української специфіки.

Об'єктом дослідження обрано інформаційно-комунікаційні обміни, що сприяють розвитку медіа- та інформаційної грамотності аудиторії, а *предметом* - чинники, принципи формування, специфіка адаптації в Україні журналістської (інтерактивної) концепції медіаосвіти. Джерельною базою стали матеріали, що моделюють дійсний стан медіаосвітньої проблематики загальноукраїнських телеканалів СТБ, 1+1, Україна, Інтер, друкованих загальноукраїнських газет «День», «Дзеркало тижня», регіональних сумських газет «Ваш Шанс», «Панорама», загальноукраїнських приватних радіостанцій Радіо Свобода та Громадське радіо, регіональних сумських радіостанцій Слобода ФМ, Діва-радіо; всеукраїнських он-лайн видань Укрінформ, Ліга, Українська правда, регіональних сумських он-лайн видання X-press, Данкор онлайн, SumyToday з 01.01.2016 р. – 30.06.2017 р. Відібраний матеріал дозволив виокремити основні тематичні напрямки, «що можуть сприяти розвитку МІГ аудиторії, а також найбільш поширені в медіа медіаосвітні теми й такі, що лише зрідка зустрічаються в інформаційному полі» (Д., с.24).

Завдання дослідження та його етапи дають можливість представити спрямованість наукового пошуку на підсумковий і проміжні результати та послідовність їх отримання. Для реалізації окреслених завдань дисертантка послуговувалась такими методами наукового пізнання, як аналіз, синтез, статистичний та описовий методи. Також було використано порівняльно-історичний, аналітичні методи класифікації й типології. При формуванні вибірки публікацій та програм на медіаосвітню тематику, а також сюжетів з використанням контенту користувачів застосовувався контент-аналіз.

Хочу відмітити виважену логіку наукового дослідження, що відображається у його структурі та отриманих результатах. Варто наголосити і на толерантності дисертантки в аналізі наукових надбань дослідників проблеми,

що надає роботі виваженості і глибини. Проведено також значну роботу щодо систематизації поняттєво-термінологічного апарату з досліджуваної проблеми та його науковий моніторинг: *грамотність, інформаційна грамотність, медіаграмотність, медіаосвіта, медіаекологія, медіа- та інформаційна грамотність*. З'ясовано, що частина термінів є тотожними, а інколи навіть дублюють одне одного, а сьогодні найактуальнішим є термін *медіа- та інформаційна грамотність*. Також звернено увагу на такі поняття, як *трансграмотність, мультиграмотність, мультимодальна грамотність* та явище «*медійного просьюмеризму*», що дотичні до поняття «медіаосвіта» і здебільшого є синонімами поняття «медіа- та інформаційна грамотність».

Відповідно до логіки дослідження та визначеного наукового апарату розкриваються його основні положення. Хочеться, по-перше, наголосити на здійсненому дослідницею історичному аналізі становлення медіаосвіти у світовому контексті, що допомогло виокремити хронологію «знакових подій» української медіаосвіти. З кінця 90-х років українські науковці звертають увагу на розвиток медіаекології, а у 2010 р. активно медіаосвітою починає займатися Академія української преси, що відкриває новий етап її розвитку. А також означити два основні шляхи, якими йде сьогодні українська медіаосвіта, – формальний (дошкільна, шкільна, у вищій школі) та неформальний (позашкільна, батьківська, медіаосвіта дорослих та засобами медіа). Визначено їх основні складові. Дослідницею наголошено, і я поділяю її позицію, що «найбільшою проблемою сучасної української медіаосвіти є відсутність комплексної стратегії розвитку, що стосувалася б усіх форм і включала всі вікові, соціальні групи та групи інтересів» (Д., с.97).

Значним науковим надбанням дисертації у другому розділі «*Роль медіа- та інформаційної грамотності в інформаційно-комунікаційних обмінах*» є з'ясування того, як медіа- та інформаційна грамотність може сприяти становленню інформаційного суспільства, а саме політичної, економічної складової, а також подоланню інформаційної нерівності, а також визначення актуальних концепцій медіаосвіти, що можуть бути дієвими для України. З

великою моєю симпатією сприймається твердження дисертантки про потенціал журналістської (інтерактивної) моделі медіаосвіти, оскільки однією з умов успішного впровадження медійної освіти є розуміння медіатексту пересічним реципієнтом. А основні дидактичні стратегії повинні спрямовуватись на критичний аналіз медіатекстів, на вивчення соціального і політичного контекстів їх створення, на формування практичних навичок та вмінь захистити себе від шкідливих медійних впливів і використання медіатехнологій для створення власних текстів. Тому поділяю зроблений дисертанткою на основі різних спостережень висновок, що найприйнятнішою моделлю для України, яка може бути впроваджена для розвитку інформаційного суспільства, є журналістська (інтерактивна) модель медіаосвіти, головною метою якої є установка людей на медіаактивність, що полягає у пошуку, отриманні, споживанні, передачі, виробництві, поширенні масової інформації. Бо спішна перепідготовка освітян на викладачів медіаграмотності, що є поширеним явищем у наших реаліях, вважаю, не зможе принести бажаних результатів. Цю місію повинні виконувати кваліфіковані журналісти.

Позитивним вирішенням проблеми реалізації журналістської моделі медіаосвіти дисертантка вважає активну співпрацю медійних установ з аудиторією. У підрозділі 3.1. *«Співвідношення медіа та медіа- інформаційної грамотності в Україні: користувацький контент у телевізійних новинах»* звернено увагу на поняття «користувацький контент» та його види. З'ясовано, що українські ЗМІ використовують контент користувачів у своїх матеріалах. Проаналізовано новини чотирьох всеукраїнських телевізійних каналів СТБ, 1+1, Україна, Інтер за період з 22.03.2016–22.04.2016 і визначено кількість сюжетів у новинних випусках, які містять користувацький контент та його види: відео, фото, пости в соціальних мережах, бліц-опитування.

У наступних підрозділах роботи проаналізовано контент загальноукраїнських та регіональних телеканалів, радіо, газет, он-лайн видань з метою виявлення у них медіаосвітньої тематики. З'ясовано, що найкраще впровадження удосконалення журналістської моделі медіаосвіти в Україні може

служувати розроблена Мариною Осюхіною її концепція, головні завдання якої вбачаються у сприянні розвитку медіаторчості, використанні медіаінструментів для вирішення задач різного рівня та важливості, посиленні кібербезпеки, розвитку медіаграмотності, подоланні інформаційної нерівності. У концепції вагоме місце займає неформальна медіаосвіта дорослого українського населення. Особливої позитивної оцінки заслуговують додатки до дисертаційної роботи. їх повнота і автентичність, а також обсяг (вони складають 65 сторінок) додають дисертаційному дослідженню вагомому практичного значення.

Отже, найбільш істотними науковими результатами дисертації, на основі актуальних рейтингів, статистичних даних і опитувань, аналізу складових інформаційного суспільства в Україні та співвідношення української концепції медіаосвіти в контексті світового досвіду, є обґрунтування основних засад української концепції журналістської моделі медіаосвіти, визначення особливостей сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів, аналіз потенціалу та актуальності існуючих концепцій медіаосвіти з урахуванням актуальних інформаційно-комунікаційних реалій, виявлення форм медіаосвітньої складової в загальноукраїнських та регіональних засобах масової інформації.

Кожен розділ завершуються проміжними чи узагальненими висновками, а загальні підсумовують авторський погляд на досліджувану проблему та узгоджуються із поставленими завданнями. Безперечно, новаторським є предмет дослідження, який сьогодні потребує особливої дослідницької уваги з огляду на суголосність із соціально-політичними проблемами. Отож, добра орієнтація дисертантки у предметному полі дала змогу концептуально підійти до вирішення поставлених завдань, переглянути певні усталені факти та запровадити в науку продуктивні власні ідеї.

Однак, навіть враховуючи об'єм та актуальність піднятих у роботі проблем, доцільність наукових досліджень, тема є надто широкою,

багатоаспектною, тому хочу окреслити дискусійні моменти, обговорення яких доповнить її.

1. Незалежно від того, як визначаються мета, завдання, зміст та стратегії медіаосвіти, з'єднувальною ланкою у підходах до медійної грамотності повинен бути медіатекст, оскільки у ньому моделюються реалії засобами масової інформації. У мене запитання: «Чи можна сьогодні окреслити основні підходи до його аналізу, які розроблено у сучасній медіаосвіті?».

2. На с. 158 Дис. говориться, що «при порівняння української Концепції медіаосвіти та світових концепцій можна побачити, що вони відрізняються між собою: світові концепції носять теоретичний характер, а українська версія – це офіційний документ, певна дорожня карта». То яка ж із них є дієвішою – світова (теоретична) чи українська, що декларується офіційними документами?

3. І ще однією проблемою для обговорення у дискусії є правомірність вживання терміну «журналістська медіаосвіта» (підрозділ 3.5 *«Концепція журналістської медіаосвіти в Україні»*), що може означати *«медіаосвіта для журналістів»*. Вважаю, що доречнішим все-таки є термін *«журналістська концепція/модель медіаосвіти»*.

4. Позитивно оцінюючи напрацювання дисертантки, вважаю, що варто було б, аналогічно до переліку світових ГО, які є активними діячами світового медіаосвітнього процесу (Додаток И), подати перелік громадських організацій медійного спрямування в Україні, що би доповнило картину журналістської моделі медіаосвіти. Адже відомо, що саме вони чи не найактивніше займаються цією діяльністю.

Автореферат адекватно відображає зміст дисертації. Основні теоретичні та практичні положення, ідеї та результати дослідження належно апробовано на науково-практичних конференціях, круглих столах та семінарах, у тому числі міжнародних та за кордоном. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 14 наукових праць, із них: 4 статті у провідних наукових фахових журналах і збірниках наукових праць, затверджених ВАК України, 1 стаття у

закордонному виданні та 9 – в інших. *Практичне значення* роботи беззаперечно і не потребує особливих коментарів та пояснень.

Дисертація Осюхіної Марини Олександрівни «*Медіа- та інформаційна грамотність як складова сучасних інформаційно-комунікаційних обмінів (національна концепція у контексті світового досвіду)*» вносить посутнє наукове доповнення до теоретичної розробки форм і методів розвитку медіа- та інформаційної грамотності в Україні. Це цілісне, завершене і самостійне дослідження, яке присвячено актуальній темі у галузі соціальних комунікацій. Її своєчасність не викликає жодного сумніву. Вона відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України №656 від 19.08.2015 р. Зазначене дає підстави для присудження Осюхіній Марині Олександрівні наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій зі спеціальності 27.00.01 – теорія та історія соціальних комунікацій.

Офіційний опонент, доктор філологічних наук,
професор, завідувач кафедри журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету ім. В. Гнатюка

Н. М. Поплавська